

öffentlich anerkannten Schule, welcher der Lehrer angehört und umgekehrt, versendet werden.

Wovon der k. k. Bezirksschulrath zur weiteren geeigneten Veranlassung in Kenntniss gesetzt wird.

Laibach, am 11. März 1872.

Der k. k. Landes-Präsident
Carl v. Wurzbach m. p.^u

(Konec prih.)

Zgodovina pedagogije.

(Dalje.)

Na poziv Desavskega kneza Leopolda Friderika Franje odšel je v Desav, da ondi osnuje in preustroji šole in semenišča. Tukaj se je odločil ustanoviti vzgojevališče, ter zopet prosil človekoljube za pripomoč. Desavski knez se je prvi ozrl na prošnjo in poklonil potrebne zgrade in vrtove ter 12.000 tolarjev. Če je tudi od drugod le majhna pripomoč prihajala, je Basedov vendar le otvoril (l. 1774.) zavod, kateremu je dal ime „filantropin“, s čemer je hotel označiti, da se goji v njem čisto človekoljubje (filantropija). Zavaljo tega so se zvali tudi njegovi privrženci filantropisti, a njegov pedagogijski sistem filantropizem. Čez poldrugo leto je pozval vse izobražence k svečanemu izpitu, da se prepričajo o duhu zavoda in napredku učencev. S tem izpitom pridobil si je zavod mnogo prijateljev, a bilo je tudi nezadovoljnežev, ki so ga obsodili. Basedov res ni bil kos svoji nalogi. Nagel in uporen že od narave ni mogel prenesti nikakoršnega ugovora, a razen tega je bil udan pijanstvu. Radi tega je moral odstopiti od vodstva zavoda in je l. 1790. umrl. Kmalu potem (l. 1793.) prenehal je tudi njegov zavod. Svrha vzgoje je bila tudi Basedovu človečnost. Do zdaj so vzgajali samo učenjake, plemiče, obrtnike i. dr., a svetu je treba ljudi in kozmopolitov. Tudi njemu je dete od narave dobro, in se pokvari z vnanjim dotikanjem in s silo. Da ljudska sreča in morala propada, temu so krivi učeni ljudje. Telesna vzgoja naj deluje na to, da se deca utrdé. Zato jih je treba privajati na hladno kopelj in lahko obleko, trdo posteljo in prosto hrano; deca naj se gibljejo na prostem zraku. Deco je treba privaditi na pokorščino. Ni treba razlagati zapovedi, vsako modrovanje zapreči sigurnost uboganja. Razlogi naj se navajajo samo takrat, kadar se svetuje in poučuje. Prvo detinstvo je čas slepe pokorščine. Pozneje je potrebno, da se povelje izpremení v svét. Ne gre pa otrokom preveč zapovedovati. Paziti pa gre, da se našim zapovedim nihče ne posmehuje. Kazni naj bodo redke. Samo tedaj, kadar blaga sredstva ne pomagajo, upotrebi naj se šiba z vso strogostjo. To kazen naj vrši sluga, ki je v tem izurjen. Ne gre pa siliti dece, da po kazni poljubijo roko ali šibo. Kadar deca odrastejo, naj se napravi bela in črna knjiga; v belo knjigo se vpisujejo dobra, v črno pa slaba dela učencev. V filantropinu so se obdarovale zasluge s „pikami“. Kdor je imel na tablici največ pik, bil je odlikovan. Kaznovali so se otroci z izgubo tacihi toček, ali s tem, da se je ura za nauk izpremenila v uro za ročno delo, ali pa, ako to ni pomoglo, z zatvorom v prazni sobi, kjer so se pa otroci za oknom, skozi katero se ni moglo gledati, igrali in veselili. Basedov je na dalje zahteval, da se otroci zgodaj privadijo, prevladati svoje čutne poželjivosti ter potrpežljivo prenašati bolečine in neprijetnosti. Zavist in maščevanje je treba zabranjevati ter vaditi jih odkritosrčnosti in iskrenosti. Religijska vzgoja Basedova je imela splošen značaj. Iz religije naj se uči samo to, kar imajo vse konfesije skupno, namreč, da je samo en Bog, stvarnik in gospodar sveta, da je on vseveden in neizmerno dober oče vsem ljudem, da je človeška duša neumrjoča, da bode dobila plačo za svoja dobra in zla dela, in da

je zavoljo tega dolžnost vsakega človeka, ogibati se hudega in storiti dobro. Otroci naj ne molijo prej, dokler ne morejo razumeti, kaj je molitev. V filantropinu je bil eden učiteljev „liturg“, a služba božja opravljala se je v posebni sobi, ki je bila na osebni način v to prirejena. Strop je značil nebo, t. j. vzvišeno blaženstvo krepostnikov po smrti. Glavna barva sten je bila pomešana s črnimi progami; s tem se je hotelo označiti, da prevaguje dobro nad hudim v človeškem življenji. Sredi poda (tal) je bil les (gozd) v znamenje smrti. Na najvišem mestu za liturgovim sedežem je bila skrinja, v kateri je bil zakonik in knjiga zavetnica. Na notranji strani pokrova, ki je bil vedno odprt, je bilo zrcalo, ki je spominjalo, da se mora človek izpraševati, ali živi po božjih zakonih. Na vsaki strani skrinje ste goreli dve sveči v znak, da človek religijo na dva načina spozná, namreč po tujem navodu in po lastnem previdenji.

Pri pouku naj bi po Basedovu veljalo sledeče načelo:

Ne mnogo, a z veseljem in elementarnim redom od lažjega k težjemu. Ne mnogo, a koristno znanje, ki se brez škode ne sme pozabiti. Pouk naj bode lahek, podoben igri. Da se deca lažje naučé čitati, naj se jim dajo črke iz testa. Ni treba siliti k marljivosti. Znamenitejše so stvari, kakor besede. Jezikoslovni pouk se opira na stvarni. Gramatika materinskega jezika naj se najprvo uči. Pri mrtvih in tujih jezikih naj se učé le pravila, ki se razlikujejo od znanih pravil materinskega jezika. V filantropinu so se pri pouku jezika ravnali po analitiški metodi. Najprvo so se otroci vadili govoriti, potem so čitali in na zadnje so se učili gramatike. Pri tem so imeli vsakovrstne igre in šale. Učitelj je n. pr. vprašal latinski: „Kaj hočete, da vam narišem?“ „Leonem, leonem!“ (leva, leva!) so zakričali. Učitelj je narisal glavo z dolgim kljunom, a otroci so zagnali: „Non est leo, non est leo!“ (ni lev, ni lev!), „leones non habent nostrum“ (levi nimajo kljuna) itd.

Od imenitnejših filantropistov imenujemo: Kristijana Salzmann, Joakima Campea in Ivana Guts-Muths-a.

Kristijan Gotthilf Salzmann (l. 1744 — 1811.) bil je najprvo veroučitelj v Desavskem filantropinu, a potem je osnoval s pomočjo gothskega kneza lastno vzgojevališče v Schnepfenthalu. On se je trudil, vzrediti „zdrave, razumne, dobre in vesele ljudi“. Zavoljo tega je gleštal posebno telo. Gimnastiške vaje so imele pri njem prvo mesto. Poleg tega so morali njegovi gojenci opravljati domače posle, pečati se s sadjarstvom, čebelarstvom, imeli so golobe, teleta in dr. Učilo se je vse, kar je potrebno za praktično življenje, namreč veronauk in morala, prirodopis s fiziko, astronomija, zemljepis z zgodovino, matematika, meščansko in trgovsko računstvo s knjigovodstvom, nemški, francoski, latinski, pozneje tudi angleški in laški jezik, krasopis, risanje, glasba, gimnastika in ročno delo. Salzmann je napisal več pedagogijskih spisov. Naj znamenitejši so: „Krebsbüchlein“, v katerem kaže, kako se ne sme vzgojevati, „Ameisenbüchlein“, v katerem razlaga, kako je treba vzgojevati učitelje in vzgojitelje, in „Konrad Kiefer“, v katerem predstavlja uzor razumne vzgoje.

Joakim Campe (l. 1746. — 1818.) je bil sodelavec, a po odstopu Basedova voditelj Desavskega filantropina. V poslednjem času baval se je z književnim in knjigarskim poslom. Napisal je mnogo pedagogijskih del in spisov za mladino. Najizvrstnejše je „Revisionswerk“, ki ga je izdal v društvu z drugimi filantropi (Trappom, Bahrdom, Stuveom i. dr.). To je zbirka razprav, v katerih se vsestransko in zelo praktično razlagajo znamenita pedagogijska vprašanja. Od spisov za mladino so najbolj znana: „Robinson mlajši“ in „Odkritje Amerike“. Campe je bil preveč zamaknen v načelo koristnosti ter je zavrnil vsako idealno zanimanje. Po njegovem mnenju si je pridobil za človečanstvo več zaslug oni, ki je vpeljal sadenje krompirja in kolovrat, nego pesnik Iljade in Odiseje*.

Ivan Guts - Muths (l. 1754. — 1839.) bil je učitelj v Salzmannovem zavodu v Schneppenthalu, kateremu je pripeljal prvega gojenca, kasneje znamenitega geografa Ritter - ja. Napisal je več učnih knjig za zemljepis, potem pedagogijski zbornik „Knjižnica za pedagogijo“ ter razna dela o telovadbi. On je v šolo vpeljal gimnastiko in ročno delo, kar je njegova največja zasluga.

XI. Ivan Felbiger.

Najznamenitejši organizator katoliškega šolstva te dóbe je bil Ivan Ignacij Felbiger (l. 1724. — 1788.) Kot župnik v Saganu v pruski Šleziji in kot okrajni šolski nadzornik je z vso marljivostjo in gibčnostjo preurejal šolstvo in pouk. Po vzgledu Hähna, učitelja na Heckerovi šoli v Berlinu, vpeljeval je tako zvano tabelarno in literarno metodo. Da bi bil nauk kolikor mogoče pregleden, razvrstil je učno gradivo s potrebnim redom in natančnostjo v tabele, katere so učenci prepisovali in na pamet učili. To je bilo precej težko, posebno pri obsežnih odlomkih. Zato je, da bi si prihranil tudi prostor in čas in da bi se še bolj budila otroška pozornost, v tabele zapisoval samo začetne črke (literae). Po prigovarjanji Felbigerjevem ustanovila je pruska vlada v Šleziji semenišča za učitelje ter izdala „šolski red“ za katoliške šlezke šole.

V tistem času začelo se je bilo tudi v Avstriji s preosnovanjem šolstva. Cesarica Marija Terezija je slišala o veččem in blagotvornem delovanji Felbigerjevem ter ga poklicala (l. 1774.) v Beč in mu z naslovom vrhovnega šolskega ravnatelja zaupala vodstvo ljudskega šolstva. Felbiger je razvijal najživahnejšo književno in praktično delavnost. Dunajske učitelje in one iz Dunajskih predmestij je učil nove metode ter sestavljal potrebne šolske knjige in navode. Najznamenitejše njegovo delo je bilo: šolski red za normalne, glavne in trivijalne šole v podedovanih deželah. Glavne ustanove tega reda so:

1. Vzgoja mladine obojega spola je najbistvenejša podloga pravi sreči národa. Niže in višje, javne in privatne šole se imajo primerno urediti in podvrči državnemu nadzorstvu.
2. V vsakem manjšem mestu, trgu in župniji naj se ustanovi trivijalna šola, v kateri se uči veronauk, čitanje, pisanje in računstvo ter navod k lepemu vedenju in gospodarstvu.
3. V vsakem okrožnem mestu treba je glavne šole, v kateri se razen prej navedenih predmetov uče tudi početki latinskega jezika, pismeni sestavki, risanje, merstvo, glavna načela gospodinjstva, poljsko gospodarstvo in zemljepis s posebnim ozirom na domovino.
4. V glavnem mestu vsake dežele naj se ustanovi normalna šola. Razen že omenjenih predmetov trivijalne in glavne šole naj se v njej uči povest umetnosti in obrta, mehanika, prostoročno risanje in risanje s šestilom in ravnilom. Vse osebe posvetnega in duhovskega stanú, ki želé pristopiti k učiteljstvu ali k duhovnemu pastirstvu, morajo hoditi v normalno šolo, kjer jih je treba poučevati v dolžnostih in lastnostih dobrega učitelja, v metodi, kako se vzdržuje disciplina v šoli, kako se uredujejo katalogi itd.
5. Šolska dolžnost se začénja z dovršenim šestim letom in traja šest let. Po vaseh se more pohod šole za malo deco omejiti samo na poletje, a za večo samo na zimo. Po mestih ima šolske sposobnjake popisati mestno poglavarstvo, po vaséh učitelj. Vse učence je po njih znanju in sposobnosti razdeliti v razrede in oddelke.
6. Poučevati se mora edino po predpisani metodi, in rabiti se morejo samo dovoljene šolske knjige. Pouk v veri je stvar duhovnikova. Vsako leto naj bode javni šolski izpit in naj se marljivim učencem delé nagrade.

7. Trivijalne šole ima neposredno nadzorovati krajni župnik in svetni šolski nadzornik, a glavne in normalne šole pa ravnatelj. Trivijalne šole vsega okrožja (okraja) naj nadzoruje okrajni šolski nadzornik, ki je bil navadno dekan. Šolstvo vse pokrajine je pod nadzorstvom in upravo šolske komisije, v kateri so trije svétniki, pooblaščenec škofov, ravnatelj normalne šole in tajnik. Najviša uprava vsega šolstva izročena je bila vrhovnemu ravnateljstvu v Beču.

Delavnost in marljivost Felbigerjeva je bila cesarici zeló mila; obsipavala ga je z velikimi milostimi. Vsaki mesec in tudi v posebnih potrebnih slučajih moral je cesarici ustno poročati o napredku in stanju šolstva.

Kako se je šolstvo razvijalo v tej dóbi po slovenskih pokrajinah, govorili bomo v poglavji o „slovenskem šolstvu“.

Za razvitek šolstva v naši monarhiji, posebno na Českem, pridobil si je veliko zašlug Ferdinand Kindermann (l. 1741. — 1801.) Kot župnik v Kaplitzu osnoval je uzorno šolo, ki se je brzo pridobila takov glas, da so jo gledat hodili učitelji in prijatelji šole od vseh strani. On je vpeljal v šolo industrijalni pouk. V kapliški šoli se je namreč učilo pleténje, šivanje, predenje, skubenje volne, čipkanje, sadjarstvo, vrtnarstvo, svilarstvo in dr., a ta uredba se je po njegovem trudu tako razširila, da je bilo čez nekaj let (1780) na Českem okoli 200 šol, v katerih se je poučevalo v industrijalnih predmetih. V posebnem spisu dokazoval je Kindermann, da je industrijalni pouk koristen ne samo s praktičnega, ampak tudi z moralnega stališča, ker so najdelavnejši in najbolj industrijalni ljudje pri vseh národih najboljši in najmoralnejši, pa tudi siromašni učitelj si more s tem poukom povečšati pičle svoje dohodke. Vrh industrijalnega pouka gojil je Kindermann po šolah posebno lepo pismo in glasbo. Za svoje zasluge je bil imenovan najprej svétnik v šolski komisiji kraljevine Česke in vrhovni nadzornik nemških šol v tej kronovini. Kasneje je postal opat, vitez s pridevkom „Schulstein“ in naposled škof v Litomericah ter cesarski šolski vizitator.

Knjiga Slovenska

XIX. veku.

Peter Cizej r. 29. jun. 1822 na Gomilskem, sveč. 1847, kaplan v Braslovčah, kurat na Rečici u. 28. apr. 1882. Oglasil se je bil vže bogoslovec l. 1846 v „Veselici ... Knezu-Škofu Antonu Slomšeku“ v čestitki s 6 kiticami, katerih prva se glasi:

Obríši o verna Labuška množica
Si žalostne svoje in solzne oči!
Ter ozri se kviško, ti mirna krožica,
K Očetu nevidnim, k' nad nami živi:
Ker ženin že bliža se tebi, samica,
Na božje povelje se ti zaroči itd.

Pisaril je tudi v Drobttince p. l. 1849: Trije prijatli popotniki; l. 1856 — 59: Kjer je nar večí sila, ondi je roka Božja nar bolj mila. Mlad bogoklinjec obsojen. Petero naj večih nevaršin za šole. Tičev ne zaterati (Vid. Novic. 1856 l. 39). Kos kruha velik dar božji. Angel varh. Sreča opoteča itd. — Pomagal je Slomšeku v „Djanje Svetnikov“ l. 1853 — 54 (Gl. I. str. VII). — Posebej pomni:

Najpoglavitniše resnice svete vere v premišljevanje dane po misijonarju Humbertu. Poslovenil Peter Cizej, kaplan Braslovški. Izd. društvo sv. Mohora.